

A black and tan stuffed dog is the central focus, wearing a pair of black sunglasses. The dog is positioned on a white surface, and the background is a plain, light color. The text is overlaid on the right side of the dog's body.

Kaitske mind kõige eest!

Teave lastega ja nende heaolu nimel töötavatele
spetsialistidele interneti ja digitaalmeedia osast laste
seksuaalses ärakasutamises

Kaitske mind kõige eest!

Käesolev raamat on tõlge Soomes väljaantud teavitusmaterjalist „Suojelee minua kaikelta“ (Kaitse mind kõige eest). Raamatus, mis on eelkõige mõeldud lastega ja laste heaks töötavatele spetsialistidele, antakse ülevaade interneti ja digitaalsete kommunikatsioonivahendite rollist laste seksuaalses ärakasutamises. Trükis on koostatud Soome spetsialistide poolt, tõlgitud eesti keelde ja kohandatud Eesti oludele MTÜ Lastekaitse Liidu poolt. Suur tänu Eneli Paule Põhja Ringkonnaprokuratuurist, Anu Baumile Politsei- ja Piirivalveametist ja Lemme Haldrele Tartu Laste Tugikeskusest, kes täiendasid trükise teksti Eestit puudutava vastava infoga. Trükisesse on lisaks Soome juhtumitele lisatud ka kirjeldused Eestis aset leidnud juhtumitest.

Sisukord

1. Sissejuhatus	6
2. Noored, internet ja seks	7
3. Internet ja laste vastu suunatud seksuaalkuriteod	10
4. Seksuaalhuvi laste vastu	12
5. „Lasteporno“ on laste seksuaalne ärakasutamine	15
6. Sotsiaalsus osana laste ärakasutamisest	18
7. Seksuaalse ärakasutamise ettevalmistamine	20
8. Ennetamine	24
9. Avalikuks tulemine	27
10. Lapse toetamine	29
11. Internetiga seotud laste seksuaalne ärakasutamine – spetsialisti roll	32
12. Seksuaalne ärakasutamine on kogu pere kriis	37
13. Vanemad ja internet	39
14. Mida peab spetsialist digitaalmeediaga seotud laste seksuaalsest ärakasutamisest teadma	41
15. Õigusaktid	44

Soome eksperdid: Mari Laiho, Pelastakaa Lapset ry, Katri Lampainen, Pelastakaa Lapset ry, Kirsi Porras, Väestöliitto ry, Tuija Kivinen, Helsingi politsei, vägivallakuritegude osakond, Maija Aunio, Helsingi politsei, vägivallakuritegude osakond, Marja Vuento, Helsingi politsei, vägivallakuritegude osakond, Yrsa Holmberg, Helsingi sotsiaalosakond, lastekaitse, Heikki Takkunen, korrektsioonispetsialist.

Eesti eksperdid: Anu Baum, Politsei- ja Piirivalveameti keskkriminaalpolitsei peaspetsialist, Eneli Pau, Põhjaringkonnaprokuratuur, ringkonnaprokurör, Lemme Haldre, Tartu Laste Tugikeskus.

1. Sissejuhatus

Iga riigi kohustus lapsi kaitsta põhineb peale riigi õigusaktide ka inimõigusi puudutavatel lepingutel. ÜRO lapse õiguste konventsiooni alusel on lapsed kõik alla 18-aastased inimesed ja neil on õigus eraldi kaitsele.

Ka Eesti lastekaitseaduse järgi on kõik alla 18-aastased inimesed lapsed. ÜRO lapse õiguste konventsiooni artikli 34 kohaselt on kõik konventsiooniga ühinenud riigid kohustatud kaitsma lapsi igasuguse seksuaalse eksploateerimise ja seksuaalse ärakasutamise eest. Ei ole vahet, kas ärakasutamine toimub virtuaalses või reaalses maailmas. Tegemist on ikkagi seksuaalkuriteo ohvriks sattunud lastega ja neile tekitatava tegeliku kahjuga. Laste õigused kehtivad täiel määral ka internetis.

Sisu tarbimise kõrval on internetil tänapäeval oluline osa nii laste kui ka täiskasvanute sotsiaalses läbikäimises ja suhtluses. Kuigi internet pakub palju huvitavat ning mitmekülgseid võimalusi, kaasneb sellega ka mitmeid riske ja ohte. Eri valdkondade spetsialistidel on võimalus ennetada ja märgata laste seksuaalset ärakasutamist ning tegutseda oma kutsealal laste heaolu nimel. See eeldab siiski probleemide olemasolu tunnistamist ja kindlaksmääramist ning digitaalmeedia rolli piisavat mõistmist.

Teabematerjali eesmärk on täiendada lastega ja nende heaolu nimel tegutsevate ning laste vastu seksuaalhuvi tundvate isikute rehabilitatsiooni alal töötavate spetsialistide teadmisi selle kohta, milline on interneti ja muu digitaalmeedia osa laste seksuaalses ärakasutamises. Laste enda internetikasutuse asemel keskendutakse väljaandes sellele, kuidas interneti ja muud digitaalmeediat – digikaameraid, mobiiltelefone, mängukonsoole, arvuteid jms – kasutatakse ühe osana laste seksuaalses ärakasutamises. Väljaandes tähistab selguse huvides mõiste laps üldjuhul kõiki alla 18-aastasi isikuid.

2. Noored, internet ja seks

Peaaegu kõik noored veedavad iga päev aega internetis oma tuttavatega suheldes. Samuti luuakse kontakte uute inimestega, mistõttu esineb noorte elus risk sattuda kokku ka soovimatute inimestega.

Peaaegu kõik noored veedavad iga päev aega internetimaailmas kas arvuti, mobiiltelefoni või mängukonsooli kaudu. Noored suhtlevad, mängivad, otsivad teavet ja ajaviidet või on lihtsalt arvuti taga suhtlemisvalmis. Noorte internetikasutust puudutavad võimalikud riskid on seotud nende kokkupuutega vanuserühmale ebasobivate või isegi ebaseaduslike materjalidega (pornograafia, rassismi, terrorismi, vägivalda, narkootikumide ja muude joovastavate ainete kohta) või soovimatute inimestega (ärakasutajad, ahistajad, tagakiusajad, tüütajad).

Arvatakse, et mind ohud ei puuduta

Interneti kasutatakse peamiselt reaalsest maailmast pärit sõpradega sotsiaalmeedias suhtlemiseks. Kontakte luuakse siiski ka uute inimestega, kellega muidu oleks raske või isegi võimatu ühendust saada. Noored on internetiohtudest üldjuhul teadlikud. Arvatakse siiski, et virtuaalse suhtlemise riskid ja neist tulenevad tagajärjed mind otseselt ei puuduta.

Positiivse tagasiside saamine ja enda tunnustamise kogemine on murdeealistele ning veel iseennast otsivatele noortele väga oluline. Oma identiteedi leidmine on kriitiline arenguperiood, mille käigus noor arutab muu hulgas isikliku ja seksuaalse identiteediga seotud küsimusi.

Noorusaega kuuluvad ebakindlus iseenda suhtes, riskivõtmise ahvatlused, uute sõprade leidmine ning tärnanud huvi vastassugupoolega läbikäimise ja seksuaalküsimuste vastu.

Teabe otsimine võib viia ka pornoni

Internet on noortele üks kanal, mille kaudu saada vastuseid küsimustele seksuaalsuse ja seksi ning oma keha normaalsuse kohta. Tärnanud huvi vastassugupoole ja seksuaalküsimuste vastu suurendab ka huvi kontrollida oma veetlust. Faktide kõrval võidakse seksiga kas tahtlikult või tahtmatult tutvuda ka pornograafilise materjali kaudu. Ainult pornol põhinev arusaam seksist ja seksuaalsusest jääb siiski puudulikuks ja vääristunuks ning tõe ja fantaasia üksteisest eristamine ei ole noorele vaatajale alati kerge ülesanne.

Anonüümne netisuhe võib tunduda lihtne ja ohutu

Sotsiaalselt aktsepteeritava minapildi või sotsiaalse sobivuse hindamine reaalse maailma asemel internetis võib lapse seisukohast tunduda suhteliselt lihtne ja ohutu. Sellisel juhul on riskid ja pettumused tõrjutuks jäämise või ebaõnnestunud identiteedi kontrollimise puhul seotud anonüümseks peetava virtuaalse minaga.

Suhe, mis pakub huvi, innustust ja heakskiitu, muutub internetis kergesti olulisena tunduvaks inimsuhteks. Sellisest suhtlemisest puuduvad žestid, ilmed ja muu füüsiline pool, mistõttu on ruumi ettekujutusele, mille alusel võidakse kaasvestlejast luua kõigile soovidele vastav ideaalsõber või kaaslane. Internetis tekkinud suhe võib kiiresti areneda vahetuks ja usaldusväärseks ning seega on lihtne arutada ka intiimsemaid muresid.

Ka seksuaalsusega seotud asjadest kõnelemine ning oma tunnete jagamine ja rollide proovimine võib kogetud anonüümsuse kaitsva tiiva all tunduda ahvatlev ja turvaline. Selline anonüümsus on siiski pettekujutus, mis üsna kergesti kokku variseb.

Virtuaalse suhtlemise puhul on enesekontroll nõrgem

Virtuaalne suhtlemine võib moonutada inimeste – nii laste kui ka täiskasvanute – arusaamu tegelikkusest, õigest ja valest, sellest, milline on headele tavadele vastav või muidu aktsepteeritav käitumine. Anonüümsuse tunne võib muuta käitumist, vähendada kontrolli selle üle, anda julgust, samuti luua valearusaama, et virtuaalsetel tegudel ei ole tagajärgi reaalses maailmas.

Lapse tahtlik või tahtmatu oma seksuaalsust puudutav uurimisreis internetis võib tuua kaasa ka probleeme. Areneva keha ja vaimu äge reageerimine internetis kohatud seksuaalsetele stiimulitele võib viia olukorrani, mille mõistmiseks lapsel eeldusi ei ole. Näiteks intensiivses, kiiret reageerimist nõudvas veebisuhtluses impulsiivselt ja läbimõtetult andmete või piltide saatmine võib kergesti pöörduda asjaoluks, mis võimaldab last ära kasutada. Juba kas või üks endast saadetud intiimne pilt võib anda isikule, kes soovib teist ära kasutada, võimaluse väljapressimiseks ja manipuleerimiseks.

Internetti laaditud foto liikumist ei saa enam piirata

Veebiteenustele seatud piirangutele vaatamata kasutavad paljud põhikooli esimese ja teise astme õpilased veebikeskkondi oma andmete ja fotode jagamiseks. Lapse nimetatud üksikasju ning teiste poolt internetis avaldatud andmeid ühendades saab tegeliku isiku tihti kergesti kindlaks teha. Kord internetti laaditud tekstide, piltide või videote levikut ei saa enam piirata, need võivad jätkata oma elu kopeerituna, muudetuna ja edasi levitatuna. Mõnikord võib see tekitada lastele tõsiseid probleeme, aga tuua kaasa ka tagakiusamist, meeelhärmi või kahju hilisemas elus.

ARUTLUSTEEMASID:

Kuidas erineb internetisuhtlus reaalsetest kontaktidest?

Mida noored internetist otsivad? Miks?

Mida tähendab noortele sotsiaalmeedia ja internet?

Juhtum: 15-aastane osutus 55-aastaseks

13-aastane Antti nägi noorte hulgas populaarses IRC-Gallerys lumelauasõiduga tegeleva noore poisi pilti ja võttis temaga ühendust. Poiss ütles, et on 15-aastane Maukka, ning lubas Anttile õpetada igasuguseid lumelauasõiduga seotud asju. Alguses vahetasid Antti ja Maukka kommentaare IRC-Gallerys. Seejärel tegi Maukka Anttile ettepaneku minna üle Messengeri, et teised nende vestlustest osa ei saaks. Antti ja Maukka kirjutasid mitu kuud erinevatel teemadel, mis olid algul seotud lumelaua ja mõnevõrra ka tüdrukutega.

Maukka hakkas vähehaaval vestlust lumelaualt eemale viima ning liikus teemadega tasapisi ja märkamatuult järjest rohkem seksi poole. Maukka rääkis Anttile oma seksikogemustest ja palus Anttil rääkida enda omadest. Antti tundis alguses piinlikkust, sest teema oli talle uus ja pisut ebamugav. Lõpuks Antti siiski nõustus oma eneserahuldamise kogemustest rääkima ning isegi saatma teda masturbeerimas kujutavaid pilte, mida Maukka lakkamatult küsis ja palus. Maukka ütles, et ta tahab ainult näha, kas Antti „riist on korras“.

Antti ja Maukka suhtlus lõppes, kui politsei võttis kinni Anttile 15-aastase Maukkana esinenud 55-aastase mehe. Antti oli hämmingus ning masendunud. Teda vaevas mõte sellest, et ta oli rääkinud intiimsetest ja isiklikest asjadest täiskasvanud mehele. Samuti kartis Antti, et mees oli tema pildid internetti pannud. Antti muretses mehe esitatud küsimuste pärast ja ta mõtles, kas mees oli samamoodi ka teiste poistega suhelnud.

3. Internet ja laste vastu suunatud seksuaalkuriteod

Laste vastu seksuaalhuvi tundvatele isikutele on internet kanaliks, mille kaudu vaadata ja jagada lapsi kujutavat pildimaterjali, luua kontakte endasugustega ning otsida otsekontakte internetti kasutavate lastega.

Laste vastu seksuaalhuvi tundvatele isikutele on internet kanaliks, mille kaudu vaadata ja jagada lapsi kujutavat pildimaterjali, luua kontakte endasugustega ning otsida otsekontakte internetti kasutavate lastega.

Digitaalmeediaga seotud laste seksuaalseks ärakasutamiseks võib lugeda omavahel kattuvaid ja üksteisega eri moel ühendes olevaid vorme.

- Seksuaalse ärakasutamise ettevalmistamine (*grooming*) ja selle teostamine interneti suhtlusteenuste abil.
- Seksuaalkuriteo ohvriks sattunud lapsi või lapsi seksuaalse alatooniga kujutavate materjalide
 - vaatamine ja kogumine,
 - tootmine,
 - levitamine.

- Lastest või nende ärakasutamist kujutavatest piltidest huvi-
tunute sotsiaalne võrgustumine (foorumid, kogukonnad).

- Organiseeritud tegevus (laste vahendamine ärakasutamiseks virtuaalselt/füüsiliselt, pildimaterjali tootmine ja levitamine ärieesmärgil, inimkaubandus).

Kuigi laste seksuaalne ärakasutamine saab oma vormi ärakasutaja ja ohvri vahelise suhtlemise käigus, on seksuaalse ärakasutamise seotud lastekaubandus, -prostituatsioon, -pornograafia ja -erootika tootmine ning vahendamine nii ühiskondlikud kui ka ülemaailmsed nähtused. Maailma eri paigus, eriti halvemates majanduslikes ja sotsiaalsetes oludes elavad lapsed on rahvusvahelisele, piire ületavale kuritegevusele soodsad ja lihtsad objektid. See nõuab kohalikele asutustele võimekust teha valdkondadevahelist koostööd ning digitaalmeedia eri võimaluste mõistmist.

Teod, mis vastavad lapse seksuaalse ärakasutamise tunnustele

- Lapse ahvatlemine vaatama seksuaalvahekorda või pornograafilist materjali.
- Masturbeerimise või seda kujutavate žestide näitamine lapsele.
- Suguelundite näitamine lapsele reaalselt või muul moel.
- Seksuaalse alatooniga juhtumistest lapsele rääkimine.
- Seksuaalse sisuga tekstisõnumite, e-kirjade või tavakirjade saatmine lapsele.
- Lapse suunamine seksuaalse alatooniga käitumisele ning lapse tegevuse jälgimine veebikaamera kaudu, näiteks¹:
 - jälgitakse lahtiriietuvat last, aluspesu proovivat last või sunnitakse last kandma paljastavaid riideid;
 - pannakse lapsi masturbeerima või väljaheiteid laskma;
 - palutakse lapsel joonistada suguelundeid kujutavaid pilte;
 - palutakse osaleda intiimsel pildil;
 - salvestatakse reaalselt videopilt neist tegudest.

¹ Karistusseadustiku kohaselt on karistatav selliste piltide, filmide, kirjutiste või muu teose valmistamine ja hoidmine, teisele isikule üleandmine, näitamine või muul viisil kättesaadavaks tegemine, kus on kujutatud a) nooremalt kui 14-aastaselt isikut erootilises või pornograafilises situatsioonis; b) nooremalt kui 18-aastaselt isikut pornograafilises situatsioonis; c) karistatav on noorema kui 14-aastase osalusel toimuv pornograafilise etteaste teadlik ja vahetu jälgimine (reaalsuses ja virtuaalselt – MSN, Skype video jne), kui alaealist oli etteaste osalemiseks kallutatud ahvatlemise, ähvardamise või muu teoga. **Erootiline** on üldjuhul selline pilt või teos, kus on last kujutatud alasti. Genitaalid võivad olla selgelt eksponeeritud, kuid ei pruugi. Laps võib olla ka aluspesus, eakohaselt sobimatus riietuses, väljakutsuvas poosis ning poos võib viidata ka seksuaaltegevusele. Seega pildi erootilisus ei ole üheselt määratud seadusega, vaid erootilisuse üle otsustavad eksperdid.

Pornograafia on selline kujutamiseviis, mis teisi inimlikke seoseid kõrvale või tahaplaanile jättes seksuaalsed toimingud labaselt ja pealetükkivalt esiplaanile toob.

4. Seksuaalhuvi laste vastu

Laste vastu suunatud seksuaalkuritegude puhul on tihti tegemist enda seksuaalvajaduste rahuldamisega. Sellega võib seonduda võimuiha, valitsemisvajadus, viha või soov saada majanduslikku kasu või olla sotsiaalselt hinnatud.

Laste vastu suunatud seksuaalkuritegude puhul on tihti tegemist enda seksuaalvajaduste rahuldamisega. Sellega võib seonduda võimuiha, valitsemisvajadus, viha või soov saada majanduslikku kasu või olla sotsiaalselt hinnatud.

Laste vastu suunatud seksuaalkuriteod pannakse alati toime mingi isiku vajaduste rahuldamiseks. Tihti tegija enda seksuaalvajaduste rahuldamiseks, mis on suunatud lastele. Olukorraga seotud vallandavaks asjaoluks võib olla ka võimuiha, valitsemisvajadus, impulsiivne tegevus, uudishimu või vihatunne, kuigi tegija primaarne seksuaalhuvi on muidu suunatud täiskasvanutele. Teatud isikutele on juba teo lubamatus ja ohtlikkus iseenesest seksuaalse erutumise allikaks. Võrdse seksuaalse suhtlemise puudus teise täiskasvanuga võib mõnel juhul viia lastele suunatud seksuaalfantaasiate või stimulaatorite kasutamiseni.

Ärakasutaja üritab oma tegevust õigustada

Seksuaalkuriteo toimepannud isiku motiiv võib olla ka majandusliku kasu või sotsiaalse tähelepanu vajadus, mida rahuldatakse tootes seksuaalkuritegu tõendavat pildimaterjali ärieesmärgil või endasuguste kogukondades jagamiseks. Kõik laste vastu seksuaalset huvi tundvad isikud ei lähe mõtete tasandilt tegudeni, vaid nad suudavad oma vajadusi valitseda, ilma kriminaalseid tegusid toime panemata.

Inimesele on siiski iseloomulik kaldumus selgitada oma arusaamade ja tegevuse õigustatust ning vähendada nende kahjulikkust või lubamatust. Paljud laste vastu seksuaalhuvi tundvad täiskasvanud püüavad mõtestada, keelata ja minimeerida lubamatuse ja kriminaalsuse kogemusi lastele suunatud seksuaalkontaktide ning nendega seotud mõtete puhul. Sisemiste tõkete lõhkumisele aitab kaasa lastest ja nendega seksuaalkontaktidest fantaseerimine, mille puhul

laste seksuaalset ärakasutamist kujutavatel materjalidel on tihti oluline roll. Julgustavalt mõjub ka toetus, mida saadakse samasugustelt isikutelt interneti kaudu. Mõttekaaslaste kogukondades võimendatakse vääristunud õigustatuse tunnet lastele suunatud seksuaalhuvi ja seksuaalsete tegude suhtes.

Pedofiili mõiste kasutamine erinev

Meditatsioonilise määratluse alusel viidatakse mõistega „pedofiil“ parafiilsele isikule, kes tunneb sunnitud seksuaalhuvi väikeste laste vastu. Selline huvi võib olla laste vastu alates beebieast kuni eelmurdeeni välja. Argikeeles ja eriti meedias kasutatakse pedofiili mõistet tihti sünonüümina kõigi noorte inimeste vastu seksuaalhuvi tundvate inimeste või alaealsetega seotud seksuaalkurjategijate kohta. Kõik pedofiilid ei ole siiski süüdi lapse seksuaalses ärakasutamises ning kõik laste seksuaalses ärakasutamises süüdi olevad isikud ei ole määratlusele vastavad pedofiilid.

Väikelapsed, kes on pedofiili huviobjekt, ei kasuta interneti enamasti iseseisvalt ning seega pole Interneti interaktiivsete teenuste kaudu väikelasteni jõudmine väga tõenäoline. Eelmurdealiste puhul on tõenäosus lapsega kontakti saavutada suurem.

Internetis oma huvide alusel tegutseva pedofiili eesmärk võib olla lapsi seksuaalselt kujutav pildimaterjal, kontakt sama-meelsete isikutega või lastega otsekontakti saavutamine näiteks lapsevanemate, õdede-vendade või teiste noorte kaudu.

Internetis on murdealistele suunatud seksuaalset ahistamist

Täiskasvanu seksuaalset kalduvust, mille puhul tuntakse huvi endast oluliselt nooremate, eelkõige murdealiste laste vastu, on tähistatud mõistetega „efebofiilia“ või „hebefiilia“. Murdealised lapsed suudavad oma füüsilise arengu poolest potentsiaalselt vastata seksuaalkontaktidele, aga nad ei ole piisavalt küpsed, et mõista sellise suhte ebavõrdsust ja ebaseaduslikkust.

Näiteks on 13–17-aastased poisid ja tüdrukud internetis tihti soovimatute seksuaalse alatooniga kontaktide ning täiskasvanud meeste ja naiste ahistamise objektid.

Eesti Vabariigi karistusseadustiku kohaselt on ebaseaduslik alla 14-aastase seksuaalne ahvatlemine. Ebaseaduslikkuse kõrval rikub see lapse õigusi ning võib tõsiselt kahjustada tema tulevast elu. Ärakasutamise eest vastutab alati seda teinud täiskasvanu – seda ka niisuguste laste ja noorte puhul, kes algatavad ise suhtluse, mis võib olla seksuaalse alatooniga ja proovilepanev.

Juhtum

11-aastase Annaga hakkas internetis suhtlema täisealine Andrei, kes oli kohe alguses huvitatud kohtumisest ja seksist. Nähes, et laps ei ole veel kogenud seksuaalsuhteid, kuid tal on huvi selle vastu, saatis Andrei Annale mitmeid linke, kus oli näha, kuidas täisealised seksivad. Andrei seletas Annale, kuidas seksimine käib ning, kuidas ta saab ise ennast rahuldada ja harjutada seksimist, et päris seksuaalvahekorras „valmis olla“.

Õpetamise eesmärkidel leppisid Anna ja Andrei kokku ka kohtumise, samal ajal kui Andrei palus, et see kõik jääks nendevaheliseks saladuseks. Kohtumisel peeti Andrei kinni ning tema arvuti hilisemal läbivaatamisel selgus, et tal on seal hulgaliselt lapsedpornograafiat ning tuvastati ka teised lapsed, kellega Andrei oli suhelnud ja ka kohtunud.

Kohtus selgitas Andrei, et tal tekkis huvi laste vastu pärast seda, kui oli leidnud internetis lapsedpornograafiat ning seejärel hakkas lastega ka vestlema ja soovis nendega kohtuda, et astuda seksuaalvahekorda.

ARUTLUSTEEMASID:

Kuidas võivad laste vastu seksuaalhuvi tundvad isikud oma kriminaalseid ja lastele kahjulikke tegusid õigustada?

Milliseid vahendeid võivad ärakasutamisele keskendunud isikud laste suhtes tarvitada?

Arutage, milline on laste vastu seksuaalhuvi tundva isiku profiil (mees, naine, vanus, sotsiaalne ja majanduslik taust).

Kuidas võib stereotüüpne mõtlemine raskendada laste seksuaalse ärakasutamise tuvastamist?

5. Lapsedporno on laste seksuaalne ära kasutamine

Digikaamerad ja internet on lihtsustanud pildi- ja videomaterjali tootmist, levitamist ning selle kättesaadavust. Lapsedornot ei ole olemas – pildimaterjali taga on alati tegelikud lapsed, kes on sattunud seksuaalkuriteo ohvriks.

Seksuaalhuvi laste või neid kujutavate piltide vastu ei ole uus asi. Nii kaua, kui on olnud kaameraid, on ka lapsi seksuaalsel otstarbel pildistatud. Enne digikaamerate ajastut eeldas laste seksuaalset ärakasutamist kujutava pildimaterjali tootmine siiski fotode tegemise oskust või kätkes ohtu vahele jääda, kui film näiteks laborisse ilmutamiseks viidi. Digikaameratega on lihtne toota hea kvaliteediga pildimaterjali iseseisvalt ilma abiliteta. Internet omakorda on lihtsustanud piltide ja videote levitamist ning neile juurdepääsu.

keeruline ja aeganõudev. Laste enda internetikasutusel ei ole selles enamasti mingit osa. Seevastu satuvad väikesed lapsed üha sagedamini seksuaalkuriteo ohvriks seetõttu, et pildimaterjali saab toota levitamiseks isikutele, kes soovivad seda kasutada oma seksuaalvajaduste rahuldamiseks. Piltide levitamine võib olla individuaalne või kogukondlik, kuid enamasti on see kriminaalne äritegevus ja osa organiseeritud kuritegevusest.

Kõige suurem osa ebaseaduslikust pildimaterjalist kujutab väikeseid lapsi

Pildimaterjalil on tänapäeval lastega seotud seksuaalkuritegudes tihti keskne roll. Laste vastu suunatud seksuaalkuritegu ja selle salvestamine pildimaterjalina toimub enamasti lähisuhte käigus. Suur osa internetis levitatavast ebaseaduslikust materjalist kujutab väikeseid, alla 10-aastaseid lapsi², kelleni jõudmine interneti või muu interaktiivse meedia kaudu on

Ebaseaduslikku pildimaterjali on mitmesugust

Ebaseaduslik, aga ka selge seksuaalse alatooniga, kuid seaduse piiresse jääv pildimaterjal, mida interneti avalikel lehtedel jagatakse, on tihti reklaamiks. Selle eesmärk on panna tarbija materjali ostma või liituma suletud kogukondadega. Pilte on mitmesuguseid: alates poseerimisest seksikas poosis ja erootilise või pornograafilise situatsiooni esitlemisest kuni laste sadistliku füüsilise ärakasutamiseni. Kasvav suundumus on selgelt nooremate kui teismeliseeas laste

² INHOPE 2012. aasta raporti kohaselt sisaldab avastatud laste seksuaalset ärakasutamist esitav pildimaterjal 85% ulatuses väikelaste ja eelpuberteedeas laste kujutisi, http://inhope.org/Libraries/Annual_reports/INHOPE_Annual_Report_2012.sflb.ashx. Toim. märkus

üha suurem osakaal ebaseaduslikus pildimaterjalis. Eriti just räiget seksuaalset vägivalda kujutavas pildimaterjalis on alla kooliealiste laste osakaal kasvanud³.

Piltide kogumine võib kujuneda sunniks

Kõik laste seksuaalse ärakasutamisega seotud pildimaterjali vaatavad ei proovi ilmingimata oma fantaasiaid reaalsesse maailma üle kanda. Teatud inimestele võib lapsi kujutava pildimaterjali vaatamine ja kogumine seksuaalsel eesmärgil siiski muutuda sunniks ning võtta peaaegu kogu vaba aja. Sellega kaasneb tihti tugev vajadus täiendada oma kogusid, millesse võib kuuluda suurel hulgal enda huvidele vastavaid pilte.

Teraapiasse pöördunud isikud, kes sunni ajal vaatavad laste seksuaalset ärakasutamist kujutavat pildimaterjali seda ise siiski tootmata, on tihti olnud üksikud ja sotsiaalsest võrdlusrühmast eraldatud.

On leitud, et eriti kannatavad nad empaatiavõime puuduse ja emotsionaalse eneseregulatsiooni vähesuse käes. Üksinduse kogemust ja negatiivseid tundeid on tahetud tõrjuda või leevendada, vaadates lapsi seksualiseerivaid materjale, mis tänu erutumisele hetkeks abi pakuvad. Paljudel juhtudel on tulemuseks olnud suurenenud negatiivsed tunded, nagu häbi, enese süüdistamine ja depressioon, mida on püütud leevendada üha rohkem ebaseaduslikku materjali vaadates. Selline nõiarang võib tuua kaasa süveneva ebaseaduslike materjalide tarbimise ja ka füüsilise kontakti kaudu toimuva ärakasutamise.

Uute piltide tootmine tähendab üha uusi seksuaalkuritegusid

Laste seksuaalset ärakasutamist kujutavate materjalide tarbijad ei tunnista tihtipeale seost pildimaterjali vaatamise ja tegeliku ärakasutamise vahel. Ebaseadusliku pildimaterjali nõudlus suurendab vajadust seda juurde toota – kas endale või tarbijatele vajadust mööda. Nõudlus loob ka majanduslikke eeldusi, mida eriti organiseeritud kuritegevus on huvitatud ära kasutama. Praktikas tähendab see üha uusi laste vastu suunatud seksuaalkuritegusid, et pilte toota. Kuigi esmase seksuaalkuriteo teeb keegi teine, on pildimaterjali tootmise peamine põhjus tarbijate vajaduste toitmine.

Lastepornot ei ole olemas

Pildimaterjali levitamine ja tarbimine kahjustab seksuaalkuriteo objektiks sattunud laste au ja õigust privaatsusele, niisiis ei ole see kunagi ilma ohvriteta. Internetis jagatuna muutub lapse õiguste rikkumine ja ärakasutamine pidevaks ning see ei lõpe kunagi.

Ärakasutamist dokumenteerivat pildimaterjali kasutatakse, kopeeritakse ja levitatakse eri olukordades üha uuesti ja uuesti.

Kui räägitakse laste seksuaalset ärakasutamist kujutavast pildimaterjalist, peavad vaatenurk, terminoloogia ja praktika lähtuma laste õiguste positsioonilt. Tegemist ei ole pornograafiaga – täiskasvanute ajaviite ja seksuaalselt erutavate materjalidega –, vaid reaalselt laste kallal toime pandud seksuaalkuritegudega. Lasteporno mõiste moonutab ja vähendab asja tõsidust.

ARUTLUSTEEMASID:

Milline on olnud tehnoloogia arengu mõju laste seksuaalsele ärakasutamisele?

Milline on pildimaterjali roll laste seksuaalses ärakasutamises?

Arutage erinevaid motive:

- 1) tarbida
- 2) toota
- 3) levitada laste seksuaalset ärakasutamist kujutavat pildimaterjali.

Juhtum: lapsepõlves kogetud ärakasutamise mõistmine vanemas kooliastmes murdis Taina

Taina lapsepõlveaegsed mälestuspildid isast olid väga vastuolulised. Taina mäletab isa ja enda ühiseid mängu, näiteks seda, kuidas koos mängiti arsti ja haiget karupoega. Taina oli neis mängudes isa juhtnööri järgi arst. Mängu mõte oli otsida isa aluspükstest üles haigeks jäänud karupoeg. Isa juhendamisel pidi Taina silitama ja musitama karupoja terveks, suureks ja tugevaks. Mäng oli 5-aastase Taina arvates huvitav, kuigi üsna kummaline. Pärast seda isa alati kiitis teda, kallistas ja musitas. Isa salvestas mängudest mälestuseks pilte ja videosid.

Taina oli jõudnud põhikooli, kui ta mõistis täielikult isa tegude lubamatust. Taina maailm tundus jalge alla kokku vajuvat. Ta tundis end rämpse, halva ja petetuna.

Politsei sai asjast teada ühe veebikogukonna kaudu leitud fotode abil. Taina mäletas, et isa pildistas neid lapsepõlvesündmusi. Mõte sellest, et pildid ja videoklipid tema ja isa „mänguhetkedest“ olid internetis ning jagatavad kes teab kus ja millistes seostes, oli masendav. Kooliskäimisest sai masendav kogemus: ta oli kindel, et kõik teavad ja on neid pilte näinud. Vähehaaval muutusid ka muud argielu-toimetused Tainale üle jõu käivateks. Mälupildid lapsepõlve kogemustest olid alati kohal ja varjutasid kõiki elusündmusi.

³ vt eelmist märkust

6. Sotsiaalse kollektiivsuse osa laste ärakasutamises

Interneti kaudu on lastest seksuaalselt huvitunud isikutel varasemast lihtsam võrgustuda ja kogukondi moodustada.

Lastele suunatud seksuaalhuvi ja sellega seotud tegude suhtes kehtib tugev ühiskondlik hukkamõist. Enne internetiajastut oli lastest seksuaalselt huvitatutel raskem endasuguseid leida või kellegagi oma kogemusi jagada.

Veebikogukondades jagatakse pilte ja kogemusi

Tänapäeval on suhtlus ja sotsiaalne kollektiivsus ülemaailmne ning ületab lokaalseid piire. Lastest seksuaalses mõttes huvitatutele on internetis erinevaid avalikke ja suletud võrgustikke ning kogukondi. Need võivad keskenduda piltide ja videote jagamisele või toimida omavaheliste sotsiaalsete kohtumispaikade ja foorumitena.

Kogukondades ja võrgustikes pakutakse tuge ning jagatakse kogemusi, pildimaterjali, tõendeid oma tegevuse kohta või juhtnööre seksuaalkuriteo toimepanemiseks. Seksuaalkuriteo toimepanemise künnis võib kollektiivi toel madalduda.

Interneti kaudu saadud samasuguste huvidega isikute toetus võib olla olulise tähtsusega lastest seksuaalselt huvitunute mõtete, vajaduste ja tegude mõtestamisel ja õigustamisel.

ARUTLUSTEEMASID:

Milline tähendus võib kogukondlikul toel olla laste vastu seksuaalset huvi tundvatele inimestele?

Kuidas võib kogukonna liikmeks olemine mõjutada isiku tegevust?

Ebaseadusliku pildimaterjali levitaja on süüdi kuriteos

Kogukondade liikmeks olemise eeldus on tihtipeale laste seksuaalset ärakasutamist kujutava pildimaterjali levitamine. Ebaseaduslikku pildimaterjali teistele edastades on iga liige kohe süüdi seadusvastases tegevuses.

See asjaolu sunnib liikmeid kaitsma oma kogukonda ja samas ka iseennast paljastamise eest. Kvaliteedilt „häid“ ja isiklikke uusi pilte tootev ja jagav kogukonnaliige leiab erilist austust ning poolehoidu. Pildimaterjal ei pruugi alati selle jagajale meeldida, vaid seda võidakse kasutada vahetuskaubana teiste materjalide vastu või müügiks.

Juhtum: „100% konfidentsiaalselt“

A: Kahju küll, aga ei saa praegu rohkem rääkida, aga hoi a sõnumid alles, saan ehk õhtul hiljem või homme rohkem rääkida, OK?

B: Jah, meil on aega.

A: On, on :). Aga kas lubad, et need jutud jäävad ainult sinu ja minu vahele?

B: See peaks minu meelest selge olema, neist meie juttudest ei saa kõvasti rääkida.

A: Just.

A: Kui sa näitasid nii armsaid poisse, kas ma võin öelda, millist mina tahaksin?

B: Muidugi.

A: Ära nüüd ehmata, aga mul on selline fantaasia, et mul oleks 11-12 a blond kena välimusega poiss-sõber ... see on siis selline fantaasia.

B: Mis siin ehmata. See on sinu fantaasia ja okei.

A: Hästi, tänan mõistmise eest :)

A: Kas sul on mingeid puhtaid pilte või videosid saata.

B: Ma ei julge veel saata :D

B: Mul midagi on, aga need on väga hoolikalt peidetud.

A: Ei julge ...?

A: Mina võin küll sulle midagi saata.

A: Muidugi 100% konfidentsiaalselt.

B: Aga need on mul mälu pulga peal ja see on keldris :D Kas sobib, kui saadan need mõni teine päev?

A: Milline seks see teil oli selle mingi 13-aastasega, millest rääkisid?

B: Suudlemine ja suhuvõtmine ainult.

A: Kuidas tundus?

B: Täitsa hea, aga ma olin nii armunud temasse muidu ka, see oli elu parim hetk mulle.

A: Tean, olen isegi armastanud 13-aastast, selles on midagi maagiliselt head.

7. Seksuaalse ärakasutamise ettevalmistamine

Grooming tähendab seksuaalse ärakasutamise ettevalmistamist. Selle käigus loob ärakasutamist kavatsev täiskasvanu tingimused, mille puhul lapse seksuaalne ärakasutamine on võimalik. Interneti interaktiivsed teenused annavad hea kanali tutvumiseks.

Seksuaalse ärakasutamise ettevalmistamine (*grooming*) hõlmab tegevust, mis loob aluse ja olukorra lapse seksuaalseks ärakasutamiseks. Ärakasutamise ettevalmistamist võib kirjeldada kui protsessilaadselt edenevat nihkumist üheks osaks lapse elust. Ärakasutamist kavatsev isik loob lapsele ja tema lähikeskkonnas sellised tingimused, mille puhul lapse seksuaalne ärakasutamine on võimalik. Lastest seksuaalses mõttes huvitunud võivad ka pürgida sellisele erialasele või ühiskondlikule positsioonile, mis võimaldab lastega regulaarselt läbi käia ja kohtuda.

Ärakasutaja püüab luua lapsega usaldusliku suhte

Ärakasutamise ettevalmistustes sisalduvad kõik need teod, sõnad ja žestid, mida isik, kes ärakasutamist kavatseb, suunab lapsele ning vajadusel ka lapse lähiringi kuuluvatele isikutele, et saavutada ärakasutamist võimaldav kontakt ja olukord.

See protsess hõlmab ka erinevate selgituste esitamist tegude seksuaalse iseloomu olematuks muutmise kohta võimaliku paljastumisohu või kahtluste korral.

Internetis võidakse esineda eakaaslasena

Erinevad interaktiivsed internetiteenused võimaldavad luua kontakti paljude inimestega, kelleni jõudmine muul moel oleks üsna võimatu. Laste ja noorte seas populaarseid internetiteenuseid kasutatakse ka kanalina jõudmaks lasteni kriminaalsel eesmärgil. Tänapäeva tehnoloogia võimaldab kergesti esineda eakaaslasena või tuge ja kaitset pakkuva täiskasvanuna. Samaaegselt ja süstemaatiliselt paljudele lastele suunatud kontaktide ja kommentaaride eesmärk on panna mõni lastest suhtlemist jätkama. Ühe kuriteos kahtlustatu arvutist võidakse eeluurimisel leida sadu tüdrukute ja poiste aadresse ning pseudonüüme.

Kontakti loomine võib olla pikaajaline protsess

Lapsega loodud kontakti kaugem eesmärk võib olla seksuaalne ärakasutamine kas internetis või reaalses maailmas. Ärakasutaja võib püüda tõmmata last seksuaalse alatooniga vestlusse, panna last saatma endast intiimseid pilte või videoid või suunata last reaalses maailmas toimuva füüsilise seksuaalse kokkusaamise poole. Kontakt võib olla oma iseloomult otsene seksiga seotud suhtlus või ettevaatlik pikaajaline ja sihipärane tegevus, mille puhul seks esialgu kuskilt silma ei paista.

Lapse võib kallutada ärakasutamisele viivale suhtele inimlik lähedusvajadus, lapse uudishimu, heatahtlik usaldus teiste inimeste vastu, sõpruse-, armastuse- või tunnustusvajadus. Lapsed, kellel on traumaatilisi kogemusi või kes tunnevad ühel või teisel põhjusel, et neil jääb puudu toetusest ja mõistmisest, on seksuaalkuriteoga seotud manipulatsioonidele eriti vastuvõtlikud. Seksuaalse ärakasutamise objektiks võib siiski sattuda kes tahes.

Ärakasutamine põhineb alati ebavõrdsel võimusuhtel

Seksuaalse ärakasutamise ettevalmistamine võib sisaldada järkjärgulist usaldusväärse tunduva suhte loomist ja järkjärgulist tungimist lapse ellu. Objektiks olev laps ei kahtlusta midagi ega tunne midagi halba juhtumas. Saadud tähelepanu alusel võib laps ka tõeliselt uskuda, et tegemist on võrdse sõprus- või armusuhtega. Seksuaalne ärakasutamine põhineb siiski alati ebavõrdsel võimusuhtel.

Ärakasutamist kavatsev isik on enamasti ohvri suhtes kõrgemal positsioonil kas oma vanuse või samaväärsete

rühma hierarhiasuhete poolt. Teo toimepanija ei pea tingimata oma õige vanuse varjamiseks interneti pakutatav anonüümsust kasutama.

Austamist ja kiindumust tundva, positiivse tähelepanu vajadusega lapse ärakasutamine on isikule, kes seda soovib, lihtne ülesanne. Ärakasutaja rolli pääseb tihti see, keda ohver usaldab, kes talle meeldib või keda ta soovib kütkestada.

Võimutsemine võib põhineda lapse valikuvariantide kaotamisel

Võimutsemine ärakasutavas suhtes on enamasti pigem positiivse alatooniga kui negatiivne, hirmutav füüsiline vägivald. Ärakasutamist kavatseva isiku võim võib põhineda ka lapse valikuvõimaluste kaotamisel, mis juhul peab laps alistuma ärakasutamisele, et vältida mingit talumatuks peetavat olukorda. Küsimus võib olla usalduslikult jagatud infos või intiimses pildimaterjalis, mille pääsu üle avalikkuse ette või lapse lähiringkonnani otsustab ärakasutaja. Alguses uudishimust või kütkestamisest alanud vestlus võõra netituttavaga ning mõtlematult saadetud intiimsed fotod või videoühendus võivad halvimal juhul tuua lapsele kaasa koorma aastateks. Lapsel on raske leida väljapääsu olukorras, mille tekkimises ta tunneb ka oma süüd.

Ärakasutaja püüab oma tegu esitada normaalsena

Pornograafia või laste seksuaalset ärakasutamist kujutava pildimaterjali edastamine lapsele on kuritegu ja see võib olla üks ärakasutamist ettevalmistava protsessi osa.

Piltide või videoklippide abil võib ärakasutaja üritada last mõjutada ning muuta normaalseks mõtte seksuaalsest läbikäimisest täiskasvanu ja lapse vahel.

Lapsel võib olla võimatu mõista, et vastaspoole tegevus on kriminaalne, sest lapsel puudub võime hinnata tekkinud suhte ebaseaduslikkust või kahjulikkust.

ARUTLUSTEEMASID:

Kuidas on tehnoloogia areng muutnud laste seksuaalse ärakasutamise võimalusi?

Millistel põhjustel võib laps ohvriks sattuda?

Kuidas erineb lapse seksuaalse ärakasutamise ettevalmistamine muust täiskasvanute omavahelisest suhtlemisest, mis viib seksuaalkontaktini?

Juhtum: julguseproov

Lapsed on äärmiselt usaldavad ning tihti unustavad ära, et virtuaalse maailma puhul on nende usaldust kerge ära kasutada ning luua vestluspartnerist just sobiv pilt. Pedofiilid tunnevad lapsi ja nende hirme hästi ning oskavad selle teadmisega äärmiselt salakavalalt tegutseda. Nii juhtusid kaks umbes 7-8 aastast tüdrukut suhtlema veebikaamera vahendusel kahe "omavanusega". Tüdrukutele oli näha, et nende vastas suhtlevad nendega samavanused tüdrukud. Hakati omavahel n.ö lollitama ja võistlema, kes on julgem riideid ära võtma. Teisel pool ekraani olid tüdrukud julged ja võtsid järjest riideid seljast. Ka need tüdrukud ei saanud kehvemad olla ja võtsid mängust aktiivselt osa ning peagi seisidki nad alasti veebikaamera ees. Hiljem riputas aga kahtlustatav fotod avalikult üles ja "kaheks teisel pool ekraani olevaks tüdrukuks" osutus internetis tegutsev pedofiil.

Juhtum: proovipildistamine

13-aastane Kaarina tutvus internetis Kallega. Kalle oli saatnud Kaarinale sõnumi, et äsja üleslaaditud fotod äratasid temas tähelepanu. Kalle kirjutas, et pildidel olid kaunid värvid ja ka valgustus oli täpselt paigas. Samuti mainis ta, et Kaarina paistab kaunilt päevitunud ja naeratav. Ka Kaarina ise oli rahul fotodega, mis perereisil Tenerifele pildistatud olid. Ta siiski ei uskunud, et need oleks nii õnnestunud, et ärataks tähelepanu ka täiesti võhivõorastes inimestes.

Kaarina vastas Kalle viisakale sõnumile uudishimulikult. Kas Kalle on äkki ka ise fotograafiast huvitatud? Pärast mõne sõnumi vahetamist selgus, et Kalle on vabakutseline agent, kes otsib uusi modelle. Ta küsis, kas Kaarina sooviks modell olla. Kaarina oli Kalle ettepanekust väga sissevõetud. Ta ei pidanud end väga kauniks, eriti veel fotomodelliks. Siiski kinnitas Kalle, et Kaarinas on kindlasti „see miski“. Kui Kalle soovis teha veebikaamera kaudu proovivõtteid, oli Kaarina kõhklemata nõus. Kuigi Kaarinale tundus imelik, et pilte tuli teha neis Tenerife bikiniides ja veidrates poosides, ei sõandanud ta Kalle professionaalsuses kahelda.

Kui Kalle tegi ettepaneku ka bikiniid ära võtta, hakkas Kaarina kahtlema. Ükski modell ei poseeri ihualasti.

Kalle saatis talle mõned veebikaamera kaudu tehtud bikiniipildid. Kaarina ehmus: pildidel paistis ta poseerimine kohatu ja sündsusetu, hoopis teisiti, kui ta oli ette kujutanud. Osa fotosid oli ka mingil moel muudetud ja töödeldud, kuigi need paistsid päris ehtsad. Kalle ähvardas saata pildid Kaarina vanematele ja neid internetis levitada, kui Kaarina Kalle muude nõudmistega ei nõustu.

Kaarinat valdas hirm, kui ta mõtles, kuidas ema ja isa tema rumala käitumise peale reageerivad. Kaarina saatis kiiresti Kallele sõnumi, et ta nõustub alastipiltidega, kui kõik ainult salajaseks jääb.

8. Ennetamine

Laps suudab väga harva ärakasutamist ja sellele suunatud tegevust mõista. Ka internetiga seotud negatiivsetest asjadest on väga oluline lastele ja noortele ausalt ning ilma asjatu hirmutamisetä rääkida.

Lapsed vajavad teavet oma õiguste kohta ning kinnitust, et neid austatakse nii reaalses maailmas kui ka internetis. Noored võivad isekeskis naljaga pooleks rääkida pedofiilidest ja „pervodest“, aga nad ei oska pidada neile seksuaalsete mõtetega lähenevat täiskasvanut või endast oluliselt vanemat noort tegelikuks ohuks. Kuigi selline suhtlemine vastab selgelt kuriteo tunnusmärkidele, on lastel harva võimekust mõista selle ärakasutatavat olemust ja oma positsiooni ohvrina.

Kaitseoskuste õpetamine tugevdab lapse toimetuleku oskusi

Koolide ja juba ka lasteaedade tegevuses sisalduv kaitseoskuste õpetamine on oluline võimalus suurendada laste võimet tajuda piire ning seista oma õiguste eest nii reaalses maailmas kui ka internetis. Kaitseoskuste õpetamise peamine eesmärk on arendada vanusele vastavalt laste ja noorte enesehin-

nantu ja eneseusaldust, võimet end paremini mõista, oskust hinnata riskantseid olukordi, ning õpetada kaitsemeetmeid (Brusila, Hyvärinen jt, 2009, 126–139). Kaitseoskuste ja seksuaalkasvatuse eesmärk on muu hulgas suunata lapsi mõistma oma ainulaadsust, kuulama oma soove ja arvestama küpsusastet. Enese väärtustamine ning nii enda kui ka teiste privaatsuse austamine on seksuaalkasvatuse peamine osa. Elus toimetulekuks vajalikke kaitseoskusi saab tugevdada ka harrastuste kaudu.

Rääkige otse, ärge hirmutage

Ka internetiga seotud negatiivsetest asjadest on väga oluline lastele ja noortele ausalt ning ilma asjatu hirmutamisetä rääkida. Teadmine, kuidas võimalikes kahtlastes või kummalistes olukordades tegutseda, annab kindlust toimida turvaliselt. Last võib panna näiteks imestama, et samaealisena

esinev vestluspartner ei paista mõistvat laste üldkasutatavaid väljendeid või püüab kangekaelselt saada lapse ja tema elu kohta teada privaatseid andmeid.

Hoiduge lapse süüdistamisest

Negatiivne suhtumine interneti ja interneti kasutamise üleliigne piiramine – selle ähvarduse tarvitamine karistusena – võib kergesti tuua kaasa olukorra, kus laps ei soovi või ei julge oma vanemate poole pöörduda siis, kui selleks on vajadus. Pahandustest ja halbadest kogemustest internetis peab olema lubatud rääkida, ilma et see tooks kaasa lapse karistamise või süüdistamise. Internetis suhtlemine on noortele oluline sotsiaalse olemasolu moodsa ja ähvardus interneti kasutamist piirata takistab probleemsetest olukordadest rääkimist.

Täiskasvanu ülesanne on tuletada noorele internetikasutajale meelde seda, et korra interneti laaditud ja lingitud pilte võib olla sealt võimatu lõplikult kätte saada. Pildid ja videod võivad koopiaste ja laadimiste kaudu jääda elama oma elu.

Tehke avaldus politseile

Lastega seksuaalse alatooniga kontakte otsivad isikud püüavad üheaegselt suhelda paljude lastega. Laste enda õiguste kaitsmise kõrval tuleb kanda vastutust ka teiste laste turvalisuse eest. Alla 14-aastaste lastega seksuaalkontakte otsivate isikute kohta tuleb esitada politseile avaldus.

Tugi täiskasvanutele, kes laste vastu seksuaalhuvi tunnevad

Tuge tuleb pakkuda ka neile täiskasvanutele, kes laste vastu seksuaalhuvi tunnevad. Oma erinevuse tõttu ühiskonnast eemale jäämine viib kergesti samamoodi mõtleivate grupi tähtsuse kasvuni. Väärastunud tugi ja innustus laste vastu seksuaalhuvi tundvate isikute kogukonnas võib suurendada õigustatuse tunnet ning võimalust jääda ise süüdi laste vastu suunatud seksuaalkuriteos. Laste vastu seksuaalhuvi tundvate isikute puhul on vastutustundlik käitumine otsida endale abi, et oma käitumist valitseda ja kuritegudest eemale hoida.

ARUTLUSTEEMASID:

Milliseid oskusi laps vajab, et suuta ennast seksuaalse ärakasutamise katsete eest kaitsta?

Millised võimalused on spetsialistidel, et laste seksuaalset ärakasutamist ennetada?

Kust saavad spetsialistid abi ja vajalikke materjale?

Lastel on põhjust internetituttava motiivides kahelda järgmistel juhtudel

- Tuttav räägib üldiselt noortepäraselt, aga aeg-ajalt satub vahele täiskasvanu kõnet meenutavaid sõnu.
- Tuttav hakkab küsima väga detailseid seksuaalsusega seotud asju või tuleb uuesti ja uuesti tagasi küsimuste juurde, mis on seotud peenise pikkuse, sperma lendamise, suhuvõtmise või vagiina märgusega.
- Ta kiidab ülevoolavalt lapse küpsust, mõistust, julgust ja reipust.
- Internetis tüdrukuna esinev isik kiidab oma seksuaalsust, saadab endast alastipilte või kiitleb, kui palju ta on suhu võtnud.
- End internetis tüdrukuna esitlev isik on palju rohkem huvitatud poisi peenisest kui tutvumisest kohvitassi taga jäätist süües.
- Suurem neiu või poiss (nt 17–20-aastane) näitab üles huvi alla 14-aastase noore vastu.
- Tuttav hoiab päevast päeva ja nädalast nädalasse üleval üsna tühjana tunduvat ja jälle otsast algavat vestlust.
- Tuttav meelitab last kohtuma.
- Tuttav meelitab last autosse või korterisse.
- Tuttav soovib noore pilti, telefoninumbrit, aadressi või alastipilti.
- Tuttav tahab saata raha, sest laps on olnud nii julge.
- Tuttav mängib lapse kaastundel või tekitab süümepiinu kohe, kui laps ei taha saata oma pilti, anda numbrit või rääkida seksist ja suguorganitest.
- Noorele tundub, et ta ei saa netituttavast kunagi lahti, vaid too hoiab teda mitmel moel löa otsas.

Brusila, Hyvärinen jt (2009, 144). Kas ei lähe kellelegi korda? Julgus suhelda seksuaalselt väärkoheldud noorega. Helsingi. Väestöliitto

9. Avalikuks tulemine

Internetiga seotud laste seksuaalne ärakasutamine tuleb tihtipeale avalikuks riigisisese või rahvusvahelise politseiuurimise kaudu. Lapsed ise räägivad ärakasutamisest veel liiga harva. Ühe juhtumiga seoses tuleb tihti esile arvukalt muid kuritegusid.

Pildimaterjal ja netivestlused, mida kuriteos kahtlustatu koduarvutist leida võib, võivad olla tõend toimunud seksuaalkuritegude kohta. Konfiskeeritud arvutitest leitud kahtlane või ebaseaduslik materjal annab alati põhjuse uurida ka võimalikke muid laste vastu suunatud seksuaalkuritegusid. Samamoodi tuleb ebaseaduslike ja ärakasutamist kujutavate materjalide valdamise või levitamise seotud kuriteokahtluste korral kontrollida võimalikke viiteid seksuaalsele ärakasutamisele kas lähisuhetes või internetis.

Pildimaterjal võib säästa lapsi küsimustest

Tõendite arvestamine uurimisel pakub võimaluse säästa lapsi küsimustest, millele pildimaterjal annab ühemõttelise vastuse. Arvutite ja kaamerate sisu tuleb vajaduse korral kiiresti salvestada, enne kui kuriteo võimalikud osalised kahtlustamisest teada saavad. Ise toodetud ning kogukondade kaudu saadud uus pildimaterjal võib sisaldada olulist puuduvat lüli, mis viib materjalide tootmisel kasutatud laste tuvastamisele kas Eestis või mujal maailmas.

Pildimaterjali tuleb vajalikul moel analüüsida ning teavet uute piltide ja väljaselgitatud juhtumite kohta tuleb jagada ka rahvusvahelise politseikoostöö kaudu. Samad pildid võivad olla uurimise all mõnes teises riigis ärakasutamise ohvriks sattunud laste isikute selgitamisel. Süstemaatiline info edastamine on oluline, et ressursid oleks rahvusvahelises koostöös võimalikult efektiivselt kasutusel.

Süütunne ja häbi mõjutavad asjade ilmsiks tulekut

Lapsel või noorel võib olla raske või isegi võimatu kogetud ärakasutamisest rääkida. Põhjus võib olla häbi, süütunne või süüdistamise hirm, kartus asja tühiseks tunnistamise või ametnike ülereageerimise ees, lojaalsus ärakasutaja suhtes, vanemate kaitsmine või lihtsalt mõistmatus. Lapsel ei pruugi ka olla üldse sõnu ega mõistmist, mille alusel oma kogemusi kirjeldada. Asja avalikustamist võivad mõjutada ka hirm uurimise, kriminaalprotsessi või lastekaitse sekkumise ees. Erinevad müüdid ja oletused näiteks poiste vaprusel ja võime kohta ennast ise kaitsta viivad kergesti selleni, et poistel on

raske kõnelda kogetud seksuaalkuriteost või sellele ei reageeri piisavalt tõsiselt.

Ka lapsele sisendatud viisakusnõude pärast võib ta üritada vältida oma vanemale või eestkostjale mure, pettumuse või imestuse valmistamist ning laps ei taha panna oma aitajaid ja teo toimepanijaid keerukasse olukorda.

Ärakasutamise avalikuks tulemine on traumaatiline kogemus

Seksuaalse ärakasutamise või seda tõendava pildimaterjali ning sellega seotud sõnumite ilmsiks tulemine on seksuaalkuriteo ohvriks sattunud lapsele traumaatiline kogemus. Juhtumi avalikuks tulemisel ning ametlikul käsitlemisel ja

vanemate teadasaamisel võivad hirm, süütunne ja häbi ning kogetud vastutus enda osa suhtes toimunud sündmustes olla lapsele masendavad. Laps ei oska ega suuda alati näha ennast seksuaalkuriteo ohvrina. Teadlik või ebateadlik kaitsevahend võib olla juhtumite täielik eitamine.

ARUTLUSTEEMASID:

Miks võib lapsel olla raske kogetud ärakasutamisest rääkida?

Millised asjaolud võivad aidata kaasa, et laps räägiks ärakasutamisest või selle katsest?

Juhtum: 13-aastane osutus 18-aastaseks

12-aastane neiu ühest Eesti maapiirkonnast juhtus internetis suhtlema noormehega, kes väitis, et on 13-aastane. Alguses vesteldi neutraalsetel teemadel ning selliselt tekkis neiu ja noormehe vahel usalduslikum suhe. Edasi kasutati vestlustes ka veebikaamerat ning noormees meelitas tüdrukut ennast järjest rohkem näitama, rääkides, et on armunud ja kiites tütarlapse välimust. Tütarlaps võttiski lõpuks riided seljast ning näitas läbi veebikaamera „oma uuele poiss-sõbrale“ oma alasti keha – rindu ja suguelundeid. Sellest hetkest alates hakkas noormees temalt üha rohkem välja pressima, ähvardades pildid koolis, vanematele ja sõpradele laiali saata. Lõpuks läks asi ka nii kaugele, et avalikust häbistamisest pääsemiseks oli noor tütarlaps nõus veebikaamera ees endasse sisestama ka erinevaid esemeid. Lõpuks pöördus tüdruk siiski abi saamiseks vanemate poole ning alustati kriminaalmenetlus, mille käigus tuvastati teo toimepanijana 18-aastane Enn. Ennu kasutuses oleva arvuti analüüsi tulemusel tuvastati veel kannatanuid ning Enn mõisteti süüdi kümne alla 14-aastase tütarlapse seksuaalses ahvatlemises.

10. Lapse toetamine

Seksuaalne ärakasutamine on selle ohvriks sattunud lapsele valus kogemus ning toob kaasa väga tõsiseid tagajärgi.

Seksuaalse ärakasutamise ohvriks sattumine on valus kogemus, mille mõju tulevasele elule määratakse subjektiivse kogemuse kaudu. Mõni laps saab raske traumaatilise kogemusega hästi hakkama, samas on see teisele sügavalt traumeeriv ka väliselt vaadeldes suhteliselt kerge trauma korral. Väga tihti tulevad seksuaalsest ärakasutamisest põhjustatud kahjud arutlusele ja tervikuna nähtavale alles hilisemas elus.

Füüsiline vägivald ei määra ärakasutamise tõsidust

Lapse seksuaalne ärakasutamine ei ole kunagi ainult füüsiline kogemus, vaid see on laiem lapse usalduse kuritarvitamine ja väärastunud tegevus, mis lapse õigusi haavab. Ärakasutamise tõsidust ei saa mõõta olukorra vägivaldsuse või füüsilise jõukasutuse astmega ega internetiga seotud ärakasutamise puhul ka füüsilise kontakti olemasoluga. Armastuse, headuse, usalduse ja hoolimise varjatud ärakasutamine võib olla raske mini mõistetav kui lihtsamini vaeleks tunnistatav vägivaldne tegu.

Teadlikkus pildimaterjali levimisest on lisakoorem

Seksuaalne ärakasutamine võib ilma vajaliku käsitlemiseta tekitada lapsele tõsiseid tagajärgi nii teo toimepanemise hetkel kui ka hilisemas lapsepõlves ja kogu ülejäänud elu. Seksuaalkuriteo sihipärane salvestamine ja piltide levitamine internetis teevad probleemi keerulisemaks. Internetis saab pildimaterjali kopeerida, vaadata ja salvestada lõpmatuseni, ilma et seda oleks võimalik kuidagi takistada. Teadlikkus pildimaterjali olemasolust, selle levimisest avalikus meedias ja selle kasutamisest lugematute inimeste seksuaalse vajaduse rahuldamiseks on lapsele suur lisakoorem, mida tuleb arvestada nii kuriteo uurimisel kui ka lapse abistamisel.

Laps vajab lähedaste igakülgselt tuge

Aitamise seisukohast on oluline leida võimalus asja arutada. Kui laps või noor räägib oma halbadest kogemustest, peab tal tekkima kohe tunne, et ta on juhtunust rääkides toiminud õigesti ja et teo toimepanija on teinud valesti. Lapse ütlus-

tesse tuleb alati tõsiselt suhtuda. Lapse öeldu tuleb märkida üles tema enda sõnadega. Väga tähtis on see, kas laps saab psüühilises toibumis- ja rehabilitatsioonitöös vanemate, teiste lähedaste või spetsialistide abi. Oluline on näha lapse vajadust abi ja toe järele algusest peale nii kriminaalprotsessi kui ka aitamise- ja tervenemisprotsessi ajal ning pärast seda.

Ülekuulamisel tuleb vältida asjatut lisatraumeerimist

Eesti Vabariigi kriminaalmenetluse seadustiku kohaselt (§ 70) tuleb väga konkreetsetel juhtudel alaealise ülekuulamine videosalvestada ning seda siis, kui alaealise ütlusi on vaja kasutada kohtus tõendina. Need juhud on:

- 1) tunnistaja on noorem kui kümneaastane ja korduv ülekuulamine võib mõjuda kahjulikult alaealise psüühikale (seda eeldatakse);
- 2) tunnistaja on noorem kui neljateistaastane ja ülekuulamine on seotud perevägivalga või seksuaalse väärkohtlemisega;
- 3) tunnistaja on kõne-, meele-, vaimupuudega või psüühikahäiretega.

Last või tema küsitlemist salvestades tuleb vältida asjatut traumeerimist.

Siiras hoolimine ja kuulamine aitavad kõige rohkem

Laste seksuaalne väärkohtlemine ja ärakasutamine äratavad töötajates palju tundeid, mõnikord ka eitamist ja uskumatust. Aitajal võib tekkida tunne, et ta ei suuda seksuaalkuriteo ohvrit aidata. Spetsialist ei pruugi olla terapeudikoolituse saanud asjatundja. Tihtipeale aitavad lapsel oma kogemusi käsitleda ka lihtne inimlik suhtlemine, olukorda süvenemine, siiras hoolimine ja ärakuulamine. Iga üksik, last austav ja toetav kohtumine on terapeutiline ning abistab seksuaalkuriteo ohvrit.

ARUTLUSTEEMASID:

Kuidas te saate spetsialistina seksuaalkuriteo ohvriks sattunud last toetada?

Mida tähendab seksuaalse ärakasutamise pildistamine ja pildimaterjali levitamine internetis lapsele/noorele ning tema lähedastele praegu ja tulevases elus?

Kokkusaamise näide

Laps võib ise rääkida oma seksuaalse väärkohtlemise kogemusest või tekitab tema tegevus või käitumine muret. Rääkige oma murest lapsele, küsige, kas on midagi juhtunud ja kas teda saab aidata.

1. Jääge rahulikuks, kuulake ning võtke lapse juttu tõsiselt. Täna teie usalduse eest.
2. Julgustage last rääkima võimalikult palju, ärge teda siiski liigselt survestage.
3. Arvestage, et lapse tegevus ja ütlused võivad juhtunut arvestades olla ebaloogilised ja isegi segased. Aidake lapsel rääkida, kasutage lühikesi ja lihtsaid küsimusi. Ärge suunake.
4. Tehke sõnasõnalisi märkmeid, pange kirja küsimused ja tähelepanekud, seda ka mitteverbaalse suhtluse kohta. Öelge lapsele, et märkmeid tehakse selleks, et kõik andmed saaks õiged.
5. Äsja toimunud ärakasutamise või vägistamise korral võtke ühendust politseiga ning saatke laps haiglasse uuringutele või perearstile.
6. Teatage lapse vanematele või eestkostjatele. Kui ärakasutamise ohver on pereliige, helistage politseisse. Nõu, kuidas käituda saab ka veebikonstaablilt või lasteabitefonil 116 111.
7. Lapse nime nimetamata saab konsulteerida näiteks sotsiaaltöötaja või politseiga. Tehke avaldus lapse või noore piirkondlikule lastekaitse- või sotsiaaltalitusele.
8. Ärge jääge asjaga üksi. Tegutsuge oma töökoha kriisikava järgi.
9. Hoolitsege ka oma suutlikkuse eest. Vajaduse korral küsige nõustamisabi töötervishoiuteenuste osutajalt.

11. Internetiga seotud laste seksuaalne ärakasutamine – spetsialisti roll

Eri tegevusaladel lastega töötavad spetsialistid

Tervishoius, sotsiaalosalakonnas, koolieelse kasvatus ja hariduse, noorsootöö alal töötajad, koguduste töötajad, vabatahtlikud noorsootöö tegijad jne.

- Pange tähele ja kuulake ära laste mured.
- Informeerige oma piirkonna lastekaitse/sotsiaaltöötajat. Eesmärk on selgitada välja muretsemise põhjuseks oleva lapse (ja lapse pere) võimalik abivajadus. Kahtlus, et last on väärkoheldud, on piisav alus politseisse pöördumiseks.
- Toetage ja abistage last, kes abi vajab.

Lastekaitseametnik

- Kohustus esitada kuriteoteade.
- Tagada, et laps saaks vajalikku hoolitsust, tuge ja abi kogu uurimise ajal ning ka pärast seda.
- Lapse kogemusega seotud digitaalmeedia osa mõistmine ja selle arvestamine nii uurimise kui ka lapse abivajaduse seisukohast.
- Abi ja tugi ka siis, kui kuriteo tunnused pole täidetud.
- Abi ja tuge tuleb pakkuda ka ohvri perele.

Politsei

- Politsei alustab kuriteo teate saamisel menetlust. Kuriteoteateks võib olla kannatanu või tema esindaja avaldus, aga ka muus vormis info, mis viitab kuriteo toimepanemisele.
- Kriminaalmenetlust alustatakse ning viiakse läbi koostöös prokuratuuriga, kes on ka uurimise juhiks.
- Laps ohvri suhtes kriminaalmenetluse läbiviimisel arvestatakse lapse, kui ohvri, erisusega, ning ohvri huvid seatakse alati esikohale.
- Et vältida lapse korduvat ülekuulamist lapse ütlused videosalvestatakse. See aitab vältida lapse osalemist isiklikult kohtus, ning lapse silm-silma vastu seismist tema suhtes kuriteo toimepannud isikuga.
- Lapsele seletatakse talle arusaadaval moel, arvestades tema iga, arengutaset ja individuaalseid eripärasid tema rolli, sh õigusi kriminaalmenetluses.
- Lastega tegelevad ning ütlusi koguvad ainult selleks spetsiaalse väljaõppe saanud politseiametnikud.
- Juhul, kui pildimaterjalil oleva lapse isik ei ole teada, tehakse kõik võimalik, et tuvastada ohvri isik, tehes selleks koostööd nii siseriiklikul kui ka rahvusvahelisel tasandil.
- Pildimaterjali tuleb analüüsida ning teavet uute piltide ja väljaselgitatud juhtumite kohta tuleb jagada ka rahvusvahelise politseikoostöö kaudu. Eesmärk peab olema seksuaalkuriteo ohvriks sattunud laste kindlakstegemine ja neile abi andmine.

Prokurör

- Otsustab, kas esitada süüdistus.
- Võimalikku seksuaalkuritegu tõendavat pildimaterjali või sõnumeid tuleks arvestada ühemõttelise tõendusmaterjalina, mis juhul saab last säästa asjadest rääkimisest.
- Lapse kogemuste ja digitaalmeedia osakaalu mõistmine.
- Arvestada, et lapse varasematel seksuaalkogemustel oma eakaaslastega või lapse kokkupuutel varem kogetud õiguste rikkumisega ei ole lapse vastu suunatud seksuaalkuriteo tõsiduse hindamisele leevendavat mõju.

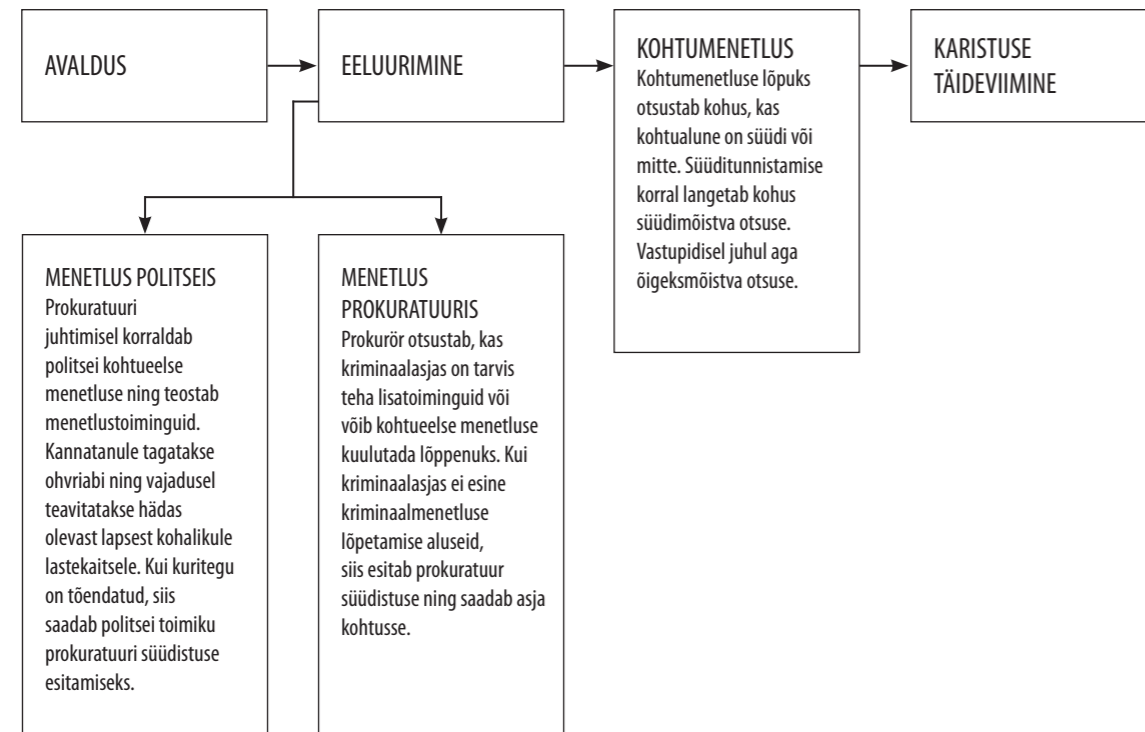
Kohus

- Kohtuotsuse tegemine ja otsustamine, kas karistada või mitte.
- Lapse kogemuste ja teo toimepanijaga seotud digitaalmeedia osakaalu mõistmine.

Igas asutuses tuleks koostada sisejuhend oma tegevuse ja vastutuse kohta

- Kes vastutab teie asutuses lastekaitsele avalduse esitamise eest?
- Kes võtab ühendust lapse vanemate või eestkostjaga?
- Kes teavitab lapse lähedasi abi saamise võimalustest (Ohvriabi, psühholoogiline nõustamine)?
- Kellelt saavad töötajad abi oma tunnetega toimetulekuks?

Kriminaalmenetlus Eesti Vabariigis

Lastekaitse- ja sotsiaaltöötajatel oleks hea teha selgeks, kellel piirkonnas on erioskusi seksuaalselt ära kasutatud laste ja nende lähedaste aitamiseks. Kui oma piirkonnas selliseid oskusi või teenuseid ei leidu, tuleb välja selgitada, kust omavalitsus saaks kõnealuseid teenuseid sisse osta.

Spetsialistide enda tunnetega toimetuleku toetamine

Raskete ja traumaatiliste asjade ning inimsaatustega kokkupuutumine seab spetsialistidele erinõudeid ka enda tunnetega toimetulekuks. Laste vastu suunatud seksuaalne vägivald ja ära kasutamine toovad esile asjaolu, et kurjus ja kuritarvitamine eksisteerivad ka tegelikkuses. Seksuaalselt ära kasutatud lapsega kohtumine puudutab töötajat teisel tasandil kui seksuaalse vägivaldaga seotud uudiste lugemine või neist kuulmine. Sellisel juhul saab asja vaadata distantsilt ja selle oma elust eemale jätta.

Töö kaudu esile kerkinud tunnete kindlakstegemine, nende aktsepteerimine ja käsitlemine on olulised nii erialasel ja empaatilisel kohtumisel lapsega kui ka töötajale endale.

Tunnete käsitlemata jätmise võib viia läbipõlemiseni

Tekkinud tundeid saab maandada tööaruteludel koos oma tööühmaga ja teiste kolleegidega. Tunnete käsitlemata jätmise võib viia empaatia puudumise, ebaetilise töötamise, ise trauma saamise või läbipõlemiseni.

Soovitav on vältida ületöötamist ja eraldada tööaeg vabast ajast, et töösajad ei kanduks masendavate mõtetena edasi vabasse aega.

Kui töö venib korduvalt tavatööajast pikemaks, muutub vabadel päevadel taastumine ja töörolli maandamine raskeks. Enda tunnetega hakkamasaamiseks peaks töötajad pöörama tähelepanu sellele, et nad suudaks kasutada oma vaba aega meeldival moel.

ARUTLUSTEEMASID:

Kuidas saab oma erialarollis aidata kaasa laste õiguste järgimisele?

Kuidas tagada valdkondadevahelise koostöö sujuvus ja teabe liikumine laste seksuaalse ära kasutamise uurimisel?

Kuidas saab vältida lapse uut traumeerimist?

Kuidas saab hoolitseda iseenda tunnetega toimetulemise eest?

SEKSUAALSE ÄRAKASUTAMISE REHABILITATSIOON JA KOOSTÖÖASUTUSED

Tehke kindlaks enda omavalitsuse/piirkonna rehabilitatsiooni- ja koostööasutuste kontaktandmed ning märkige need üles.

Kohaliku omavalitsuse lastekaitseteenistus/sotsiaalabiosakond:

Politsei:

Perearst:

Haigla:

Kriisiabi:

Ohvriabi:

Muud:

12. Seksuaalne ärakasutamine on kogu pere kriis

Lapsega seotud seksuaalkuritegu ja selle avalikuks tulemine on kriis ka lapse perele ja lähedastele. Peale lapse vajavad ka nemad tuge toimetulekuks ja teavet, et suuta seksuaalse ärakasutamise ohvriks sattunud last aidata.

Teave selliste juhtumite kohta tuleb lapse perele enamasti täieliku üllatusena. Vanemate esmane reaktsioon võib olla väga jõuline ja ka last süüdistav. Vanemal võib olla alguses raske oma last seksuaalkuriteo ohvrina ette kujutada ning mõista, eriti kui arusaam internetiga seotud ohtudest on puudulik. Suutmaks last toetada peab lapsevanem või hool-daja mõistma, et laps ei vastuta temaga juhtunud kuriteo eest.

Kontrollitud olude turvalisus on näiline

Seksuaalne ärakasutamine võib olla toimunud lapse lähisuhetes või suhetes, mida on peetud usaldusväärseks ja ohutuks. Interneti kaudu pannakse seksuaalkuritegu enamast toime turvaliseks peetud oludes, kus laps ja ka muu pere on kodus. Kontrollitud oludes loodud turvatunne võib tegelik-

kuses osutada üsna näiliseks. Tihti saavad vanemad teada, et nende lapsed on sattunud ärakasutamise ohvriks, alles siis, kui politsei nendega ühendust võtab. Vanemad on hämmelduses, sest kõik on paistnud lapsega korras olevat. Vanemad on lootnud sellele, et küllap laps räägib, kui midagi halvasti on. Kooliskäimises ei pruugi tingimata midagi erilist märgata.

Ka lähedased vajavad aega toibumiseks

Algse šoki seisundis suudab inimene korraga vastu võtta vaid väga vähe teavet. Lähedased soovivad tavaliselt teada, mida edasi teha, mida nad saaks vanematena teha või mida tegemata jätta. Lapse vanemad võivad vajada ka töölt ajutist haiguspuhkust. Sellisel juhul võib neil soovitada võtta ühen-dust perearstiga. Paljud lähedased on mures kuriteo ohvriks sattunud lapse aitamise ja toetamise pärast.

ARUTLUSTEEMASID:

Kuidas aidata laste vanemaid, nii et nad suudaks toetada seksuaalkuriteo ohvriks sattunud last?

Kuidas toimida olukorras, kus laps ei saa vanematelt piisavat tuge?

Teavet ja tuge lähedastele

Üleriigiline tasuta lasteabi nõuandetelefon 116111, vt ka www.lasteabi.ee

Nõu saab ajavahemikus 09.00-21.00 ka skype'i teel: [Lasteabi_116111](https://www.skype.com/invite/Lasteabi_116111)

www.ohvriabi.ee, telefon 56509559

www.targaltinternetis.ee

www.vihjeliin.ee Vihjeliini kaudu on internetikasutajal võimalik teavitada internetis levivast laste seksuaalset ärakasutamist esitavast materjalist.

Veebikonstaablid:

Andero Sepp

Facebook: Veebikonstaabel Andero
Rate: <http://www.rate.ee/users/andero->
Skype: andero.sepp@politsei.ee
E-mail: andero.sepp@politsei.ee

Maarja Punak

Facebook: Veebikonstaabel Maarja
Twitter: Veebikonstaabel
E-mail: maarja.punak@politsei.ee

Oksana Luik

Facebook: Veebikonstaabel Oksana
VK: Oksana Luik
Odnoklassniki.ru: Oksana Luik
E-mail: oksana.luik@politsei.ee

13. Vanemad ja internet

Osa vanemaid võib internetti kasutades tahtmatult haavata oma laste õigust privaatsusele ja neid isegi ohtu seada.

Väikelaste vanemad otsivad oma ülesannetega hakkama saamiseks interneti kaudu abi enda sarnastelt inimestelt. Internetis avameelselt jagatud lapsi puudutavad üksikasjad on kõige muu kõrval alaliselt sinna jääv teave, mida asjasse mittepuutuvad isikud võivad oma eesmärkidel ära kasutada. Ka liigutavaid avalikult jagatud perealbumi pilte võidakse kopeerida ja levitada ka laste vastu seksuaalhuvi tundvate inimeste kogukondades. Sellel võib olla tagajärgi veel lapse hilisemas täiskasvanueaski.

Lapse ärakasutamise ettevalmistamine võib kaudselt olla suunatud vanematele

Väikelastega interneti kaudu kontakti saavutamine võib olla raske. Lapse seksuaalse ärakasutamise ettevalmistamine võib seepärast olla kaudselt seotud väikelaste vanematega. Nendega loodud usalduse kaudu on potentsiaalsel ärakasutajal võimalus luua side lapsega kas reaalses maailmas või panna vanemaid edastama lapsest pildimaterjali ning mõnikord isegi suunata laste vastu seksuaalseid tegusid sooritama.

Internetisõnastik

Internet: ülemaailmne infovõrk, mis ühendab kohalikke infovõrke. Interneti all mõistetakse ühte liidetud infovõrke tervikuna.

Partnervõrk, P2P (peer-to-peer): tavakeeles viitab enamasti failijagamisvõrgule, mille puhul iga võrku ühendatud arvuti võib olla nii serveriks kui ka kliendiks teistele võrguliikmetele. Failide jagamisele pühendunud P2P-võrgus tegutsemine eeldab sellise spetsiaalse programmi laadimist, mis võimaldab erinevaid faile (muusika, pildid, filmid, videod jms) üles laadida ja teistega jagada. Kasutatakse tihti ka ebaseaduslikel eesmärkidel.

Online: kõnekeeles tähendab kättesaadav olemist, eelkõige interneti kaudu, kas arvuti, mobiiltelefoni, tahvelarvuti vms tehnilise seadme vahendusel (nt iPod).

Offline: *online*'i vastand, pole võrgus kättesaadav.

Chat, jututuba: tähendab võrgus vestlemist, viidatakse enamasti internetis toimivatele teenustele, mille abil saab reaajas suhelda. Kirjutades on võimalik suhelda veebilehtedel, kiirsõnumivahetuse või IRC-teenuse (Internet Relay Chat) kaudu.

Messid/messima: Messimiseks kutsutakse vähemalt kahe inimese vahelist sõnumivahetust. Messid võivad olla tekstisõnumid ning neile saab lisada pilte või muid jagatavaid manuseid.

Skype/skaipima: Skype on teenus, mille kaudu saab rääkida telefoniga internetivõrgu vahendusel. Skaipimise all mõistetakse interneti vahendusel toimuvat telefonivestlust.

Logima: tuleb ingliskeelsetest sõnadest *log in*, sisse logima. Välja logima (*log out*) tähendab teenusest lahkumist.

Surfamine: *online*'ist laiem üldtermin internetis olemise ja tegutsemise tähistamiseks. Tähendab arvutis olemist, mängimist jms.

Moderator: veebikommunide ja foorumite jälgija, kelle ülesanne on kontrollida ning jälgida (modereerida) teenuse kaudu toimuvat avalikku arutelu. Moderatori esmane kohustus on kontrollida, et järgitaks teenuse eeskirju. Moderatuuritel võib olla teenusepõhiselt veel erinevaid nimetusi (nt adminn, mode). Moderatuuritel on nii õigus kui ka kohustus kustutada ja muuta veebivestlusi ning teatada seaduserikkumistest politseile.

Kasutajanimi: inglise keeles *username*, tähendab mingit pseudonüümi, mida teised teie kohta internetis näevad.

Trollima, feimima: norima, tögama, kellegi üle nalja tegema, uhkustama.

D(/)L: *download*'ima, võrgust midagi alla laadima/alla tõmbama.

Idle, passiivne osaleja: viidatakse isikule, kes ainult osaleb veebivestluses (*chat*, IRC), aga ei räägi midagi (*idle* = tegevusetu).

14. Mida peab spetsialist digitaalmeediaga seotud laste seksuaalse ärakasutamise kohta teadma

Lapse seksuaalne ärakasutamine ei ole kunagi vaid füüsiline kogemus, vaid see on laiem lapse usalduse kuritarvitamine ja väärastunud tegevus, mis haavab lapse õigusi.

- Ärakasutamise tõsidust ei saa mõõta olukorra vägivaldsuse või füüsilise jõukasutuse astmega ega internetiga seotud ärakasutamise puhul ka füüsilise kontakti olemasoluga.

- Seadused, moraal ja lapse õigused kehtivad täiel määral ka internetis.

- Lapsed vajavad teavet oma õiguste kohta ning kinnitust, et nendest peetakse kinni nii reaalses maailmas kui ka internetis.

- Tehnoloogia pakub laste vastu seksuaalhuvi tundvatele isikutele kanalit toota, tarbida ja jagada laste seksuaalset ärakasutamist kujutavat pildimaterjali, luua endasugustega kontakte ning otsida otsekontakte internetti kasutavate lastega. Samas annab tehnoloogia ka politseile uusi võima-

lusi laste vastu suunatud seksuaalkuritegude süüdlaste tabamiseks.

Pildimaterjal ei ole kunagi ohvriteta

- Laste seksuaalset ärakasutamist kujutava pildimaterjali vaatamine ei ole ohvriteta ka sel juhul, kui materjali vaataja ise otseselt füüsilises ärakasutamises süüdi ei ole. Pildimaterjali kasutamine rikub alati seksuaalkuriteo ohvriks sattunud lapse õigust austusele ja privaatsusele ning lapse seksuaalõigusi. Nõudlus selliste materjalide järele toidab vajadust seda juurde toota – vajadust mööda kas endale või tarbijatele.

- 13–17-aastased poisid ja tüdrukud saavad kõige rohkem täiskasvanutelt ja endast vanematelt tundmatutelt isikutelt seksuaalse alatooniga sõnumeid ja ettepanekuid. Enamasti

peavad nad seda häirivaks ning oskavad lähenemiskatseid tõrjuda. Kontaktide eesmärk võib olla lapse seksuaalne ärakasutamine internetis või reaalses maailmas ning tihti ka pildimaterjali hankimine või veebikaamera kaudu ühenduse loomine. Häbi, hirm ja süütunne enda osa pärast võib panna lapse nõustuma vastaspoole nõudmistega.

- Lapsel peab olema lubatud rääkida võimalikest kummalistest või imelikuna tunduvatest või pahandusi toonud kogemustest, ilma et sellele järgneks õigustamatuid karistusi interneti kasutamise suhtes või lapsega kurjustamist.

- Laps ei pruugi ilmingimata mõista sellise suhtlemise kriminaalset, ärakasutavat ja kahjulikku iseloomu. Hirm, süütunne ja häbi ning kogetud vastutus enda osa suhtes toimunud sündmustes võivad olla lapsele masendavad. Lapse toetamise vajadust tuleb arvestada kriminaalmenetluse kõigil etappidel, kohtus ning ka pärast seda. Kahjulikkus ja abivajadus ei ole seotud sellega, kas kuritegu suudetakse tõendada või mitte.

- Pildimaterjali olemasolu ja selle edastamine võib seksuaalkuriteo ohvriks olevale lapsele olla kõige traumaatilisem. Kopeerituna ja salvestatuna võivad sellised materjalid internetis levida, ilma et keegi neid lõplikult keelata või kõrvaldada suudaks.

- Lapse abivajaduse mõistmine ja toetamine ei eelda tehnilisi oskusi. Eri alade spetsialistidel on võimalus ennetada ja avastada laste seksuaalset ärakasutamist ning tegutseda spetsialisti rollis vastavalt laste huvidele.

Juhtumi uurimisel tuleb arvestada ka teiste laste vastu suunatud kuritegude võimalusega

- Seksuaalse ärakasutamise kahtluse korral või seda uurides tuleb arvestada seda tõendava ja võimalikult ka teiste lastega seotud kuritegudele viitava pildimaterjali või internetikontaktide olemasolu. Politseil peab olema võimalus arvutite ja kaamerate sisu kiiresti salvestada, enne kui võimalik kuriteoosoline või -osalised kahtlustamisest teada saavad.

- Ärakasutamise olukorras salvestatud pildimaterjali tuleb kasutada otsese tõendusmaterjalina lapse vastu suunatud seksuaalkuriteo kohta.

- Kaamerate ja muude salvestiste kasutamisele tuleb pöörata erilist tähelepanu juhul, kui seksuaalkuriteo dokumenteerimine pildimaterjalina on olnud peamine. Lapse küsitlemise ülevõtmisel või muul moel salvestamisel tuleb vältida lapse asjatut traumeerimist.

- Kõik kahtlusaluselt konfiskeeritud arvutitest ja seadmetest saadud ise toodetud või kogukondades jagatud uus pildimaterjal võib olla oluline ja sisaldada tähtsat puuduvat lüli, mis viib materjalide tootmisel kasutatud laste tuvastamiseni kas Eestis või mujal maailmas. Pildimaterjali tuleb vajalikul moel analüüsida ning teavet uute piltide ja väljaselgitatud juhtumite kohta tuleb jagada ka rahvusvahelise politseikoostöö kaudu.

- Teade lapse suhtes toime pandud seksuaalkuriteost tuleb enamasti lapse perele üllatusena. Vanemate esmane reaktsioon võib olla väga jõuline ja ka last süüdistav. Nad ei mõista

digitaalmeediaga seotud seksuaalse ärakasutamise olemust, seepärast võib neil alguses olla raske näha last seksuaalkuriteo ohvrina.

- Lapse seksuaalse ärakasutamise eest vastutab alati ärakasutaja – seda ka niisuguste laste ja noorte puhul, kes algatavad ise suhtlemise, mis võib olla seksuaalse alatooniga ja proovilepanev. Lapse võimalik aktiivne osalemine ja võimetus mõista sellise suhte ärakasutavat ja kriminaalset iseloomu ei vähenda toimuva tõsidust.

- Laste vastu seksuaalhuvi tundvate isikutel on vastutus-tundlik otsida endale abi, et oma käitumist valitseda ja kuritegudest eemale hoida. Asjatundlik ja kergesti leitav tugi on ennetustöö oluline osa, ning abi peab olema kättesaadav üle kogu riigi.

Lisateave, abi ja tugi

Veebikonstaablid:

Andero Sepp
Rate: <http://www.rate.ee/users/andero>
Skype: andero.sepp@politsei.ee
E-mail: andero.sepp@politsei.ee

Maarja Punak
Facebook: Veebikonstaabel Maarja
Twitter: Veebikonstaabel
E-mail: maarja.punak@politsei.ee

Oksana Luik
Facebook: Veebikonstaabel Oksana
VK: Oksana Luik
Odnoklassniki.ru: Oksana Luik
E-mail: oksana.luik@politsei.ee

Lasteabi telefon 116111; www.lasteabi.ee
Skype: Lasteabi_116111

Tallinna Perekeskus
www.pk.ee
Üldtelefon: 655 6970
Nõustamisteenistus: 655 6264
Nõustamine interneti teel:
<http://www.pk.ee/abipshholognustamine>

Tartu Laste Tugikeskus
www.tugikeskus.org.ee
Üldtelefon: 748 4666

MTÜ Eluliin
www.eluliin.ee
Psühholoogiline kriisinõustamine Tallinnas
Usaldustelefon: 655 8088 (eesti keeles);
655 5688 (vene keeles)
www.ohvriabi.ee
Psühholoogiline nõustamine ja e-nõustamine
Tallinna ohvriabi: 658 5087
Tartu ohvriabi: 740 3505
Rapla ohvriabi: 489 4997
Kohtla-Järve ohvriabi: 337 1177

15. Õigusaktid

Eestis kehtivad õigusaktid on koondatud elektroonilisse andmebaasi Elektrooniline Riigi Teataja (www.riigiteataja.ee). Elektroonilisest Riigi Teatajast saab teavet ka tulevikus ilmuvate õigusaktide kohta.

Lapse seksuaalset ärakasutamist käsitlevad sätted karistus- seadustikus on alljärgnevad.

Seksuaalse enesemääramise vastased süüteod – vägista- mine (karistusseadustiku § 141).

Nimetatud sätte kohaselt käsitletakse vägistamisena inimese tahte vastaselt temaga suguühendusse astumist vägivaldaga või ära kasutades tema seisundit, milles ta ei olnud võimeline vastupanu osutama või toimunust aru saama. Sellise teo eest on ette nähtud karistusena ühe- kuni viieaastane vangistus. Vägistamine, mis on toime pandud noorema kui kaheksateistaastase isiku suhtes või kui see on toime pandud kahe või enama isiku poolt, aga ka kui sellega on tekitatud kannatanule raske tervisekahjustus või on põhjustatud kannatanu surm või kui sellega on kannatanu viidud enesetapuni või selle katseni, aga ka kui see on toime pandud isiku poolt, kes on varem toime pannud seksuaalse enesemääramise vastase kuriteo, karistatakse kuue- kuni viieteistaastase vangistusega.

Seega, lapse vägistamise eest on ette nähtud karistus kuni viisteist aastat vangistust.

Sugulise kire vägivaldne rahuldamine (karistusseadus- tiku § 142)

Antud sätte kohaselt on kriminaliseeritud inimese tahte vastaselt tema kaasamine sugulise kire rahuldamisele sugu- ühendusest erineval viisil, kui selleks on kasutatud vägivalda või on ära kasutatud isiku seisundit, milles ta ei olnud võime- line vastupanu osutama või toimunust aru saama. Sellise teo eest on ette nähtud karistusena kuni viis aastat vangistust. Kui see tegu pannakse toime lapse suhtes või isiku poolt, kes on varem toime pannud seksuaalse enesemääramise vastase kuriteo, siis on ette nähtud miinimumkaristusena üks aasta vangistust ning maksimumkaristusena viis aastat vangistust.

Suguühendusele sundimine (karistusseadustiku § 143)

Karistatav on inimese tahte vastaselt temaga suguühendusse astumine, ära kasutades kannatanu sõltuvust süüdlasest, kui puudub karistusseadustiku §-s 141 sätestatud vägivald või seisund, milles inimene ei olnud võimeline vastupanu osutama või toimunust aru saama. Sellise teo toimepanemise eest karistatakse kuni kolmeaastase vangistusega. Kui see tegu pannakse toime lapse suhtes või isiku poolt, kes on varem toime pannud seksuaalse enesemääramise vastase kuriteo, siis on ette nähtud karistusena kuni viis aastat vangistust.

Suguühendus järeltulijaga (karistusseadustiku § 144)

Vanema, vanema õigustega isiku või vanavanema poolt lapse või lapselapsena suguühendusse astumise eest karistatakse kuni kaheksaastase vangistusega.

Suguühendus lapsealisesega (karistusseadustiku § 145)

Täisealise isiku poolt noorema kui neljateistaastase isikuga suguühendusse astumise eest karistatakse kuni viieaastase vangistusega.

Alaealiselt seksi ostmine (karistusseadustiku § 145¹)

Alla kaheksateistaastase isikuga rahalise tasu või mistahes muu hüve eest suguühendusse astumise või muu sugulise iseloomuga teo toimepanemise eest on ette nähtud kuni kolmeaastane vangistus. Kui see on toime pandud noorema kui neljateistaastase lapse suhtes on karistuseks kuni viieaas- tane vangistus.

Loetletud kuritegude puhul loetakse noorem kui kümneaas- tane isik arusaamisvõimetuks.

Eesti karistusseadustiku kohaselt on kriminaliseeritud ka alljärgnevad süüteod alaealise vastu.

Inimkaubandus alaealise ärakasutamise eesmärgil (ka- ristusseadustiku § 175)

Noorema kui kaheksateistaastase isiku mõjutamise eest, et ta alustaks või jätkaks kuriteo toimepanemist, kerjamist, prostitutsiooniga tegelemist või tavapäratutel tingimustel töötamist või astuks modelli või näitlejana üles pornograafi- lises või erootilises etteastes või teoses, samuti noorema kui kaheksateistaastase isiku ülal nimetatud tegevusele muul viisil kaasaaitamisele on karistusena ette nähtud kahe- kuni kümneaastane vangistus.

Lapspornole juurdepääsu taotlemine ja selle jälgimine (karistusseadustiku § 175¹)

Lapspornole teadvalt juurdepääsu taotlemise eest või noore- ma kui kaheksateistaastase isiku osalusel toimuva pornograa- filise etteaste teadliku jälgimise või noorema kui neljateis- aastase isiku osalusel toimuva pornograafilise või erootilise etteaste teadliku jälgimise eest on ette nähtud rahaline karis- tus või kuni üheaastane vangistus.

Lapsporno valmistamine ja selle võimaldamine (karistus- seadustiku § 178)

Nimetatud sätte kohaselt on karistatav noorem kui ka- heksateistaastast isikut pornograafilises või noorem kui neljateistaastast isikut pornograafilises või erootilises situat- sioonis kujutava pildi, kirjutise või muu teose või selle repro- duktsiooni valmistamine, omandamine või hoidmine, teisele isikule üleandmine, näitamine või muul viisil kättesaadavaks

tegemine. Kohtus süüdimõistmisel on sellise kuriteo toimepanemise eest ette nähtud karistusena kas rahaline karistus või kuni kolmeaastane vangistus. Juhul, kui sama teo paneb toime juriidiline isik, siis on karistusena ette nähtud rahaline karistus või sundlõpetamine.

Seksuaalse eesmärgiga kokkulepe lapsealisesega kohtumiseks (karistusseadustiku § 178¹)

Karistusseadustiku kohaselt on karistatav ka nooremale kui kaheksateistaastasele isikule, kes ei olnud võimeline toimunud aru saama, või nooremale kui neljateistaastasele isikule kohtumisettepaneku tegemise või temaga kohtumiskokkuleppe sõlmimise eest ning kohtumist ettevalmistava teo tegemise eest, kui kohtumise eesmärk on panna nimetatud isiku suhtes toime karistusseadustiku §-s 133, 133¹, 141–145¹, 175, 175¹, 178 või 179 sätestatud süütegu. Sellise kuriteo toimepanemise eest on karistusena ette nähtud rahaline karistus või kuni kolmeaastase vangistusega. Juhul, kui sama teo paneb toime juriidiline isik, siis on karistusena ette nähtud rahaline karistus.

Lapseealise seksuaalne ahvatlemine (karistusseadustiku § 179)

Nooremale kui neljateistaastasele isikule pornograafilise teose või selle reproduktsiooni üleandmise, näitamise või muul viisil teadvalt kättesaadavaks tegemise või sellisele isikule seksuaalse kuritarvitamise näitamise või sellise isiku nähes suguhendusse astumise või muul viisil teadvalt tema seksuaalse ahvatlemise eest karistatakse rahalise karistuse või kuni kolmeaastase vangistusega. Juhul, kui sama teo paneb toime juriidiline isik, siis on karistusena ette nähtud rahaline karistus.

Eesti Vabariigi lastekaitse seadus sätestab lapse rahvusvaheliselt tunnustatud õigused, vabadused ja kohustused ning nende kaitse Eesti Vabariigis.

Eesti Vabariigi lastekaitse seaduse kohaselt loetakse laps hädaohus olevaks lapseks (§ 32), kes vajab viivitamata abi, kui:

- 1) laps on tingimustes, mis ohustavad tema elu ja tervist;
- 2) laps ise oma käitumise või tegevusega ohustab oma tervist ja arengut.

Hädaohus laps paigutatakse sotsiaaltalituse vastava töötaja otsuse alusel viivitamatult ohutusse tingimustesse ohu möödumiseni või hooldusküsimuste otsustamiseni, selleks tema vanemate või eestkostjate nõusolekut küsimata.

Eesti Vabariigi lastekaitse seaduse § 33 sätestab, et laps peab olema kaitstud igasuguse seksuaalse ärakasutamise eest, sealhulgas on keelatud täiskasvanu poolt:

- 1) lapse ahvatlemine seksuaaltegevuseks;
- 2) lapse kasutamine prostituudina;
- 3) lapse kasutamine pornograafilistel eesmärkidel.

Ülalnimetatud teod on kriminaliseeritud ka karistusseadustikus (vt ülalpool).

Eesti Vabariigi lastekaitse seaduse § 59 kohaselt, juhul kui saab teatavaks kaitset ja abi vajava lapse olemasolu, on iga inimese kohus sellest viivitamatult teatada sotsiaaltalitusele, politseile või mõnele teisele abiandvale organile. Sotsiaaltalitusele on õigus ja kohustus tegutseda kohe, sõltumata kaitset vajava lapse piirkondlikust või muust kuuluvusest.

Perekonnaseaduses on samuti reguleeritud seda, kuidas käituda, kui lapse heaolu on ohustatud.

Nimelt perekonnaseaduse § 134 sätestab, et kui lapse kehalist, vaimset või hingelist heaolu või tema vara ohustab vanema hooldusõiguse kuritarvitamine, lapse hooletussejätmine, vanemate suutmatus täita oma kohustusi või kolmanda isiku käitumine ja kui vanemad ei soovi või ei ole võimelised ohtu ära hoidma, rakendab kohus ohu ärahoidmiseks vajalikke abinõusid.

Lapse heaolu ohustamisest teatab lapse elukohajärgsele valla- või linnavalitsusele või kohtule riigiasutuse või omavalitsusasutuse ametnik, politseiametnik, tervishoiutöötaja, kohtunik, prokurör, notar, kohtutäitur, õpetaja või muu isik, kellel on andmeid ohustatud lapse kohta.

Linna- või vallavalitsuse ülesanne on korraldada lastekaitsetöötaja abil kõikide oma linnas või vallas elavate laste kaitset ja abi. Lastekaitsetöötaja on sõlmpunkt, kellele võivad kõik teatada abi või kaitset vajavast lapsest ning perest. Tema ülesanne on kokku koguda informatsiooni lastelt ja lastega kokkupuutuvatelt osapooltelt (vanemad või eestkostjad, lähedased, naabrid, haridus-, tervishoiu-, politseitöötajad jne). Kohaliku omavalitsuse ülesanne on paigutada laps viivitamatult ohutusse tingimustesse ning pöörduda kohtusse, kui pere seab ohtu lapse elu ja tervise. Lapse perest eraldamise ja hooldusõiguse piiramise otsustab kohus.⁴

⁴ <http://lasteombudsman.ee/et/taiskasvanu/lastekaitse-korraldus-eesis>

Kaasrahastatud
Euroopa Liidu
poolt.

Lastekaitse Liit
Estonian Union for Child Welfare

 sotsiaal
ministeerium

Politsei- ja Piirivalveamet

Tärgalt internetis

VÄLJAANDJA MTÜ LASTEKAITSE LIIT. RAAMATU VÄLJAANDMIST TOETASID EUROOPA KOMISJON,
EESTI VABARIIGI SOTSIAALMINISTEERIUM NING POLITSEI- JA PIIRIVALVEAMET.